

Socialism och frihet

Häromdagen erinrade Handelstidningen med all rätt om att den socialdemokratiska politiken leder till "ekonomisk diktatur", till alltmer total statlig kontroll över samhällslivet. En sådan kontroll, eller riktigare en sådan dirigerings, blir i stor utsträckning möjlig redan utan socialisering, genom priskontroll, byggnadslicenser och andra regleringar som i realiteten gör det möjligt för staten, dvs. för regeringen och byråkratin, att behärska och styra näringslivet. Strävandet att utvidga denna statsdirigerings framstår alltmer som en av maktbegär betingad expansionstendens, den fortgår oberoende av om nämnvärda fördelar för den stora allmänheten kan uppnås genom nya ingripanden. Politiken och förvaltningen, som i allt högre grad blir blott två sidor av det härskande partiets maktutövning, söker vidgat utrymme, ökad myndighet på det enskilda förvärvslivets och de enskilt verksamma människornas bekostnad. Med den socialisering som framställs som målet är fulländningen nådd. Den innebär den ekonomiska frihetens förintelse. Men den innebär också den politiserade byråkratins totala seger. En förtjänstfull insats inom statspartiet blir den viktigaste förutsättningen icke blott för uppnående av höga poster inom den egentliga statsförvaltningen, utan också för avancemang inom de nya områden som underläggs staten. För att bli företagsledare måste man i första hand vara politiker; det är den aktive partimannen för vilken alla karriärer står öppna.

Med en sådan utveckling blir också den medborgerliga friheten ställd i fara. En stat som sköter alla de ekonomiska livets funktioner kan icke lämna opinionsbildningen kvar som en frihetens oas i en öken av statlig reglering. Steg för steg kommer rikriktningen att genomföras till dess det gamla reaktionära idealet nås: en följsam massa, som utan debatt och opposition styrs av statliga funktionärer.

Ett botemedel mot svagheterna ligger, såsom ofta sagts, i att i större omfattning än nu sker på högre poster inta personer utanför karriären. Detta sker, som hr Undén påpekar, i viss omfattning på chefsposterna, men det kunde sannolikt med fördel ske i flera fall än tidigare. På mellanposter kan enligt hr Undén systemet ej tillämpas, ty då bleve banan för oberäknelig och ungdomar avskräcktes att söka sig in. Varför

skulle denna synpunkt vara viktigare i fråga om mellanposter än när det gäller chefsposter? Och varför skulle det just i utrikesdepartementet ur rekryterings synpunkt vara nödvändigt att så gott som alla aspiranter är förvissade om att nå chefsposter?

Det är emellertid ett misstag att tro att dessa utvecklingstendenser är ett arv från marxismen. För den äldre, av Marx och Engels influerade socialdemokratin stod det klart att en genomförd statlig dirigerings av samhällslivet skulle leda till ett olidligt tvångsvälde. Det socialistiska samhälle som man eftersträfvade skulle förverkligas först med statens avskaffande. I en situation då produktionsapparaten blivit tillräckligt stark för att ge alla en god bärning skulle en tvångsfri sammanlevnad mellan människorna ersätta den statliga ordningen. Utopismen i denna tankegång är uppenbar. Men det måste fasthållas att den icke var frihetsfientlig; friheten var för Marx parollen framför alla andra, och med frihet menade han, liksom alla människor på den tiden, frihet även gentemot staten.

De tre socialistiska huvudriktningarna har stannat i helt skilda attityder inför den gamla marxistiska tankegången. Syndikalismen har visat den största troheten. Statsocialismen är, säger man fortfarande, av

ondo, den medför andlig och materiell ofrihet. Denna synpunkt drives så långt att själva den politiska verksamheten föraktas eller försummas. Genom en generalstrejk eller någon annan aktion vid sidan av politiken skall den sociala revolutionen genomföras, och den skall innebära statens upplösning och de fria produktionsanslutningarnas triumf. Troheten mot idén har lett till total maktlöshet, men också till en fördomsfritt intellektuell inriktning, som gör syndikalisterna till ett salt inom arbetarklassen. Kommunisterna har klarat dilemman på ett annat sätt. Man säger sig eftersträva statens avskaffande och den totala friheten, men detta tillstånd måste förberedas genom diktatur, förtryck och rikriktning under en tid som först beräknades till några årtionden, men nu antas omfatta århundraden. Under senaste tiden har denna form av förljugen utopism förenats med påståenden om att friheten redan är

realiserad i den kommunistiska diktaturen, en uppfattning som helt bryter mot det ursprungliga och stora perspektivets grundtankar.

Socialdemokratin har valt en tredje väg. Under bevarande av några marxistiska synpunkter har grundläggande idéer, bland dem tankarna om staten och friheten, övergivits. Det omdaningsarbete för vilket partiet sätter in sin kraft innebär helt enkelt en fortskridande expansion av statsverksamheten. Att en stat som omspannar allt är en fara för friheten, att Marx på denna punkt hade rätt, det är en tanke som man inte vill diskutera. Den paradoxala situationen föreligger alltså att den frihetslinje som för Marx liksom för de stora liberala tänkarna under 1800-talet var huvudsaken i dag uppbäres av socialismens motståndare.